

stvarnosti, ki so v nižjih letnikih vidno postavljeni v ospredje, v ozadje. "Nesimetričnost" je torej očitna in kritični očitek, da je prikaz zgodovine 20. stoletja zasnovan bistveno bolj faktografsko-dogodkovno in tradicionalno kot zgodovina predhodnih obdobij, se zdi upravičen. Toda problemu se je praktično nemogoče izogniti, če želimo številna nasilna dejanja, delitve, nasprotja in pretrse ki ne le obremenjujejo naš individualni in kolektivni zgodovinski spomin in povzročajo vedno nova razhajanja in cepitve, temveč predstavljajo - v širšem balkanskem in vzhodnoevropskem prostoru - tudi dejansko ozadje nikoli preseženih sovraštev in nestrpnosti, ujeti v pravo in sugestivno zgodovinsko zrcalo.

V tem smislu pa poskuša predlagani učni načrt tudi, kar zadeva "novejšo" in polpreteklo zgodovino, kljub delnemu vztrajanju pri političnih temah, pouk zgodovine obrniti v bistveno novo smer. Prav dejstvo, da se močno razlikuje od predhodnih in poskuša zgodovinski pouk vsebinsko zasnovati povsem na novo, pojasnjuje njegovo neobičajno obsežnost. Sama gostobesednost in število navedenih tem in problemov nikakor ne pomenita, da si mora učitelj prizadevati predstaviti vse med njimi: da to v 70 urah letno ni mogoče, je jasno, obsežnejša in podrobnejša opozorila na vprašanja, ki bi jih bilo treba upoštevati in zajeti v prikazu posameznih tematik, pa so predvsem izraz želje sestavljavcev, da bi natančneje ilustrirali svoje zamisli in svoje videnje glavnih zgodovinskih linij in tokov, ki naj bi jih učitelj tako ali drugače sledil v svojem delu z učencem. Kratka, odsekana in zelo posplošena gesla, kot so jih vsebovali dosednji učni načrti, bi ne mogla dovolj nazorno pojasniti predlaganih usmeritev in tematik, zato odločitev za "razgrnitev" vsebinske zasnove v njenem maksimalnem obsegu. Učni načrt naj bi bil pri tem - tako kot v večini zahodne Evrope - v prihodnje tudi na Slovenskem učitelju le najširše možno splošno vodilo in orientacijska opora, pri čemer naj bi mu dopuščal razmeroma svobodno odločitev o tem, katere med temami bo obravnaval izčrpnije in katere med njimi bo le pregledno omenil, da bo sklenil časovni lok in zagotovil potrebno nazornost in razumljivost.

Vprašanje prepotrebni pripomočkov, literature, zemljevidov, preglednic, slikovnega gradiva in video-posnetkov, ki naj bi bili učitelju v pomoč pri uresničevanju novega učnega programa, je seveda problem zase, ki ga ne bo mogoče takoj in kratkoročno rešiti. Nikakršna skrivnost pa ni, da je bila ena želja avtorjev predlaganega učnega načrta tudi "napraviti zgodovino v šoli bolj zabavno". "Zares, celo če bi morali ugotoviti, da ni od zgodovine nobenih drugih koristi, bi ji morali priznati, da je zabavna," je pred več kot pol stoletja zapisal Marc Bloch.¹⁹ Novi, vizuelno privlačnejši in zabavnejši učbeniki in razni multimedialni zgodovinski programi so v tej luči nedvomno eden predpogojev modernizacije in popularizacije zgodovine v šoli. Tudi zahodnoevropski didaktiki pa so si danes enotni v prepričanju, da knjiga in ekran ne moreta zamenjati učitelja. Zgodovina je predvsem narativna veda in njena privlačnost ostaja v marsičem odvisna od učiteljeve besede. Čeprav ustrezno izobraževanje učiteljev in zlasti njihova razbremenitev pri pouku, ki bi tako izobraževanje omogočila, nista odvisna od avtorjev predlaganega učnega načrta, je jasno, da brez nju novega učnega načrta ne bo mogoče v celoti uresničiti.

"Predlog razgrajenega učnega načrta zgodovine za gimnazije", ki ga dajemo v razpravo, se približuje, zlasti, kar zadeva prve tri letnike, nemškemu in avstrijskemu učnemu načrtu. Pri njegovi sestavi smo poleg gradiva, ki smo ga že navedli, upoštevali še navodila in gradiva s seminarjev ustrezne komisije Evropskega sveta za izobraževanje, pri oblikovanju dela tematik iz evropske zgodovine pa smo se med drugim oprli tudi na "Zgodovino Evrope" Jeana Baptista Durosella, ki bo v prvi polovici prihodnjega leta izšla v slovenskem prevodu pri Državni založbi Slovenije.²⁰

¹⁹ Marc Bloch, Odbrana istorije ili zanat istoričara, Treći program radia Beograd, Proleće 1970, str. 334.

²⁰ Jean Baptiste Duroselle, L'Europe, Histoire de ses peuples, Perrin - Paris 1990.

PREDLOG RAZGRAJENEGA UČNEGA NAČRTA ZGODOVINE ZA GIMNAZIJE

I. CILJI

Dijaki naj pridobijo:

- znanje o pomembnih dogajanjih, pojavih in procesih iz svetovne, evropske in slovenske zgodovine;
- spoznavanje in razumevanje vplivov evropskih in svetovnih dogajanj na slovensko zgodovino;
- znanje o življenju, delu, miselnosti in znanstvenih dosežkih v različnih zgodovinskih obdobjih;
- znanje o gospodarskih procesih in socialnih odnosih v različnih obdobjih;
- sposobnost razumevanja zgodovinskih pojavov, procesov in nasprotij v razvoju sodobnega sveta;
- sposobnost vrednotenja kulturne dediščine v splošnem in nacionalnem okviru;
- razumevanje in spoštovanje različnih ver, kultur in skupnosti v svetu;
- časovno in prostorsko predstavljenost;
- sposobnost sporočanja zgodovinskih informacij (brati zgodovinsko besedilo, ga razumeti in razložiti);

- sposobnost kritično presojati vse oblike sporočil (govore, programe, članke);
- sposobnost ločevanja vzrokov, povodov in posledic, ugotavljanja soodvisnosti različnih pojavov, kontinuitete in sprememb v razvoju;
- sposobnost kritično ocenjevati sodobne dogodke, družbene pojave in procese in razvijati zgodovinski način mišljenja;
- sposobnost logičnega razumevanja pojmov in sposobnost povezovanja v sintezo istorodnih in raznorodnih zgodovinskih dejstev;
- sposobnost uporabe zgodovinske karte, virov in besedil;
- sposobnost za samostojno delo, razvijanje interesov za družboslovno proučevanje in raziskovanje;
- delovne navade: natančnost, sistematičnost, vztrajnost.

II. VSEBINA (280 UR – 4 LETA)

1. letnik (70 ur)

1) Zgodovina:

Včeraj–danes–jutri: čas kot zgodovinska kategorija. Trajanje in spreminjanje v zgodovini. Čas in prostor kot temeljni določili človeka in človeške družbe. Datiranje in predstava zgodovinskega časa – od nastanka človeške družbe do danes.

Spomin: individualni in kolektivni zgodovinski spomin. Vsak čas in vsaka družba imata svojo resnico o preteklosti. Pot k zgodovinski resnici: zgodovina kot veda.

Človekov boj za obstanek in človekova ustvarjalnost – gibalni razvoja.

2) Podobe iz prazgodovine:

Kdaj se začne prazgodovina – in kdaj zgodovina. Nastanek človeka in njegovo razširjanje po svetu (ob zemljevidu).

Paleolitske in mezolitske kulture (s pomočjo zemljevida). Tehnika in okolje. Iz življenja lovca in nabiralca. Iz življenja poljedelca in živinorejca. Neolitska naselja in kultura koliščarjev.

Življenje v kovinskih dobah. Duhovni svet in miselno/prostorsko obzorje človeka v prazgodovini.

3) Zgodnje visoke kulture (prve civilizacije)

Zgodnje visoke kulture: čas in prostor (kronološka tabela in zemljevid).

Začetki prvih civilizacij: Mezopotamija, Egipt (gospodarstvo, irigacija, družba in državna organizacija), Feničani, Hebrejci, Hetiti, Perzija, Indija, Kitajska.

Pomen pisave: ohranja vedenje kasnejšim generacijam, omogoča organizacijo državne oblasti.

Izbrane podobe iz življenja po civilizacijsko kulturnih območjih. Umetnost, književnost (začetki zgodovinopisja), pravo in začetki znanosti. Religija.

4) Grčija:

Kreta – Mikene – Troja. Vzpon in zaton kretske-mikenske kulture. Zgodnje grško prostorsko obzorje. Homerjeva Grčija: Ilijada in Odiseja kot sliki grške družbe in grškega duhovnega obzorja. Postopno širjenje znanega sveta in grškega geografskega obzorja. Polis. Kolonizacija in širjenje grškega vpliva (ob zemljevidu). Grški svet bogov in ljudi. Igre v Olimpiji.

Atene: gospodarstvo; spreminjanje socialne podobe atenske družbe; socialne skupine in nasprotja – Solonove reforme. Oblikovanje atenske demokracije – od Solona do Perikleja; zlata doba Aten.

Šparta, primerjava življenja v Šparti in Atenah. Grško-perzijske vojne in grški odnos do svobode.

Označitev grškega gospodarstva in družbe – vsakdanjik moških, žensk, sužnjevi (v mestu in na deželi); grške šole in gledališče. Grška kulturna zapuščina; slovstvo, govornišvo in filozofija; znanost; umetnost; grška kultura v zgodovini človeštva.

Boj in tekmovanje med polis, slabitev mestnih držav. Vzpon Makedonije: Aleksander Veliki in helenizem – povezava grške kulture z Vzhodom; velika središča helenistične kulture.

5) Rimljani:

Apeninski polotok in njegovi prebivalci; vpliv Etruščanov in Grkov na rimski razvoj in kulturo. Nastanek Rima (legenda in zgodovina); čas rimskih kraljev, plebejci in patriciji.

Rimska republika: širjenje proti severu in v sredozemski svet; posledice ekspanzije za način življenja Rimljanov; Grčija in Rim – konflikt in spajanje kultur.

Rimska družba in gospodarstvo; organi oblasti; socialna nasprotja in poizkusi reform.

Cezar in začetek propadanja republikanskih institucij. Rimsko cesarstvo: principat – Avgustus prvi med enakimi; Rim – središče države. Rimska država, meje in vojska.

Iz življenja Rimljanov: bogataši in reveži (palače na eni in revna predmestja na drugi strani); zabave in igre; življenje na podeželju (kolon/kmet in latifundist); življenje sužnjev (galjoti, gladiatorji, hišni sužnji in učitelji).

Rimski svet bogov, rimska književnost, umetnost in znanost.

Poznoantično rimsko cesarstvo: obseg, province, uprava; življenje v provincah (od Britanije na zahodu do Mezopotamije na vzhodu, od Germanije na severu do Mavretanije na jugu; življenje pod Rimljani na Balkanu).

Razpadanje in propad cesarstva: vse večje težave pri upravljanju cesarstva, rimski Vzhod in Zahod; naraščanje pritiska tujih ljudstev; propad Zahodno-rimskega cesarstva.

Začetki krščanstva: zgodovinsko ozadje; Biblija in zgodovina; Stara zaveza kot zgodovina judovskega ljudstva, Palestina – stičišče duhovnih tokov, vplivov in kultur; Palestina pod Rimljani; verska gibanja in Jezus kot zgodovinska oseba; Evangeliji in Nova zaveza; socialno-verska sporočila zgodnjega krščanstva.

Širjenje krščanstva, zgodnja Cerkev; krščanstvo od preganjanja do državne religije.

6) Zgodnji srednji vek:

Zemljevid Evrope in sveta v 5. stoletju (znani svet od Sredozemlja do evropskega severa, od evropskih središč do Kitajske in severne Afrike; neznani svetovi afriške notranjosti, Oceanije in Amerike).

Preseljevanje ljudstev v Evropi in Aziji: novi in stari naseljenci, soočenje in prepletanje različnih svetov, kultur in religij.

Nova podoba Evrope: Germani in Slovani; širjenje krščanstva iz vzhodnih in zahodnih cerkvenih središč. Trije evropski duhovno kulturno-civilizacijski krogi v srednjem veku: evropski zahod, evropski vzhod (Bizanc), islam in Arabci; postopni premik razvojnih težišč od Sredozemlja proti Severu in Zahodu. Severna Afrika in Azija.

Evropa v karolinškem obdobju: novi gospodarski temelji; nova družbena struktura, različni tipi fevdalizma.

Podoba karolinške države: meje, kralj/cesar, uprava, vojska, družbeno-stanovska in vojaško-politična hierarhija; vloga Cerkve in širjenje njenega duhovnega in kulturnega vpliva (pokristjanjevanje poganskih predelov Evrope); ideja cesarstva in kronanje Karla Velikega za cesarja.

Podobe iz življenja (vladarji, plemstvo, duhovščina, kmetje).

Duhovno obzorje tedanjih ljudi; zgodnesrednjeveška pismenost, kje so središča duhovne kulture (samostanske šole v latinskem krščanskem svetu); karolinška renesansa.

Bizanc v istem obdobju: bizantinska družba, bizantinska kultura (cesarska univerza v Bizancu).

Med Slovani v Vzhodnih Alpah: slovanstvo, slovenski naselitveni prostor; slovanske »državne tvorbe« (Samova zveza in Karantanija); pokristjanjevanje; Cirilova in Metodova misija v Panoniji; Izguba karantanske samostojnosti. Prihod Madžarov v Panonsko nižino.

Kje so živeli predniki Hrvatov, Srbov in kje (slovanskih) Makedoncev; južnoslovanska zgodnja državna jedra na Balkanu (sumarni pregled razvoja ob zemljevidu).

Moravci in Čehi; Rusi v Kijevski Rusiji.

Vikingi v skandinavskem, anglosaškem in sredozemskem svetu. Arabska Španija.

Razdrobljenost evropskega prostora kot posledica starih struktur – komunikacija med različnimi deli Evrope v zgodnjem srednjem veku.

2. letnik (70 ur)

1. Evropa in svet v visokem in poznem srednjem veku:

1.1. Evropa in svet od 10. do 12. stoletja

Znani in neznani svet okoli leta 1000: politični, etnični in kulturno-zgodovinski zemljevid; geografsko obzorje evropskega človeka.

Zahodna Evropa po razpadu frankovskega cesarstva; arabska in nearabska Španija; Jugo-vzhodna Evropa: Bizanc, Slovani; Bližnji vzhod (Arabci, Perzijci); Kitajci, Japonci; Srednja in Južna Amerika (sumaren prikaz ob preglednicah in zemljevidih).

Tridelna shema evropske družbe: kmetje, plemstvo, duhovščina. Poselitve in podoba podeželja: različni tipi organizacije gospodarstva in fevdalizma; svet in obzorje srednjeveškega kmeta;

kaj je pomenilo biti plemič v srednjem veku.

Duhovni svet srednjega veka: krščanstvo, shizma in verske sekte, ostanki poganskih elementov, vraževerje; islam in muslimani; kratka oznaka duhovnosti in verstev na Daljnem Vzhodu (Indija, Kitajska, Japonska).

Katoliška Evropa: posledice shizme; papeštvo in meništvo, papeštvo in cesarstvo, investiturni boj. Meje katoliške Evrope in boj proti nevernikom – križarske vojne; višek srednjeveške cerkvene moči v 12. in 13. stoletju, inkvizicija. Nastanek mest.

Šolstvo in nastanek srednjeveških univerz (Bologna, Pariz, Oxford; arabske univerze); razvoj znanosti. Evropa viteštva, romanike in gotike.

1.2. Evropa med 12. in 14. stoletjem

Evropski vzhod (Bizanc); evropski zahod (Francija, Anglija); evropski jug (Italija) in sever (Nemčija, Baltik) od 12. do 14. stoletja.

Slovani; vpadi Mongolov; Balkan pred širjenjem Osmanskega imperija v Evropo.

Etnična, socialna in duhovno kulturna podoba slovanskega in južnoslovanskega sveta (sumaren pregled – etnične meje, kolonizacija in njene posledice za etnično sestavo; socialna struktura; stičišče cerkvenih in verskih vplivov).

Slovenci »karantanske družbe«, upravno politična organizacija, etnična in družbena sestava prebivalstva na slovenskem prostoru. Rimsko-nemško cesarstvo, njegova organizacija, dejanska moč in narava; Slovenci v rimsko-nemškem cesarstvu (na Ogrskem in v okviru Beneške republike).

Populacijski, družbeni in gospodarski vzpon Evrope do 14. stoletja: širjenje življenjskega prostora (kolonizacija); fevdno-fevdalna, družbeno-politična piramida; družbeno gospodarska kriza in »črna smrt«.

Kriza papeštva in cerkve v 14. stoletju; herezije in krize katoliškega krščanstva; utrditev svetne oblasti.

Kraljestva in razvoj Evrope v Evropo držav: oblikovanje državne uprave, davčnega sistema, stalne in najemniške vojske. Reconquista v Španiji. Evropske povezave z neevropskim svetom.

Socialne in duhovne spremembe v slovenskem prostoru in sosednjih deželah: kmet in meščan v slovenskem srednjem veku, plemstvo in nastanek zgodovinskih pokrajin (Koroška, Štajerska, Kranjska, Goriška), samostani kot kulturna središča.

Spremembe v duhovnem obzorju (zahodno) evropskega človeka v 14. in 15. stoletju: blagovno denarno gospodarstvo, zgodnje oblike kapitalizma, vključevanje kmeta v tržno gospodarstvo; vzpon znanosti, širjenje tiska in pisane besede.

2. Evropa in svet na prehodu iz srednjega v novi vek:

Srednji – novi vek: upravičenost pojmov srednji in novi vek; čas od 14. do 16. stoletja je čas prehoda.

Iskanje poti v Azijo in novo pojmovanje prekomorskega sveta: zmanjševanje vloge nekdanjih pomorskih sil (italijanskih, katalonskih pristanišč in severno nemške Hanze); portugalsko odkritje poti okoli Afrike, špansko odkritje Amerike (Krištof Kolumb); novi gospodarji velikih morij (Portugalci, Španci, Francozi, Angleži in Nizozemci); novi zemljevid sveta in evropska ekspanzija v Ameriki.

Pomen odkritij za spremembe v evropski miselnosti.

Evropa v iskanju novega ravnotežja: spremenjen odnos do življenja in smrti; renesansa in humanizem (Dante, družina Medici, Machiavelli in Erazem Roterdamski).

Habsburški evropski imperij za časa Karla V. Luteranska reformacija – skleпно dejanje srednjeveškega katolicizma; začetki zahtev po verski svobodi kot sestavni del boja za partikularne fevdno-fevdalne (plemiške) pravice. Husitska, zvinglijanska, kalvinska in anglikanska smer reformacije.

Uporno evropsko kmetstvo in oblikovanje novih gospodarsko družbenih razmerij.

Slovenci v obdobju kmečkega nemira in reformacije: Slovenci na meji katoliške Evrope; turški vpadi; kmečki puniti; reformacija in začetki slovenske književnosti.

Narodi na Balkanskem polotoku in širjenje Osmanskega imperija; boj za vzhodno mejo v Evropi; vzhodna cerkev med islamom in zahodom. Rusija v obdobju od 14. do 16. stoletja.

Protireformacija in nov duhovno politični zemljevid Evrope ob koncu 16. stoletja; učinki protireformacije, duhovna podoba protireformacijskega katolicizma. Slovenci v času protireformacije.

3. Evropa in svet od 16. do 18. stoletja:

Širjenje vloge mest, neagrarnih gospodarskih dejavnosti in blagovno denarnega gospodarstva; prodor poslovnega duha in težnje po večji učinkovitosti; napredek znanosti – od Kopernika do Galileja.

Začetki (modernih) meščanskih družb: Velika Britanija in Nizozemska v 17. stoletju. Utrjevanje absolutne monarhije – Francija v 17. stoletju, višek absolutizma – Ludvik XIV. Habsburžani kot nemški cesarji in začetek moderne Avstrije; podoba Dunaja in slovenskih mest v 16. in 17. stoletju. Podoba Italije in Beneške republike.

Osmanski imperij; obseg (zemljevid), meje na Balkanu; narodi balkanskega polotoka pod osmansko oblastjo; nastanek Vojne krajine.

Iskanje ravnotežja in novi meddržavni evropski red: umikanje Španije, umikanje Turčije. Postopno uveljavljanje evropske zavesti v zahodni Evropi; potovanja, stiki med izobraženci, učenje in uveljavljanje živih jezikov v izobraženskem stiku.

Racionalizem in razsvetljenstvo: naravno pravo in individualna človekova izkušnja proti božjemu pravu; človek kot grešnik in kot razumno bitje; od angleškega razsvetljenstva in Isaaca Newtona do francoskih zahtev po obnovi »družbene pogodbe« (John Locke, Montesquieu, Voltaire, Rousseau).

Vpliv razsvetljenstva na vzgojne teorije in metode (šolstvo, pedagogika, kazensko pravo).

Razsvetljene monarhije: centralizem; merkantilizem; fiziokratizem; nadaljevanje oblikovanja modernih držav (splošna vojaška in šolska obveznost, poenotenje trgov, uvajanje enotnega davčnega in carinskega sistema itd.).

Začetki moderne industrializacije v Angliji in evropsko gospodarstvo v 18. stoletju.

Razsvetljenstvo v Nemčiji in ostali Srednji Evropi dobiva nacionalne razsežnosti. Kakšno je duhovno in miselno obzorje slovenskega človeka v tem času? Slovenci in začetek slovenskega narodnoprebudnega gibanja (od Pohlina do Linhartarja).

4. Kriza Evrope starega reda in njen poskus, da se modernizira:*

Britanske kolonije v Ameriki: ameriška osvobodilna vojna in nastanek ZDA; odmev ameriških osvobodilnih gesel v Evropi.

Evropa med reformo in prevratom: počasna modernizacija Francije; francoska revolucija – leto 1789 in njena gesla; je revolucija napravilo meščanstvo ali revolucija meščanstvo? Tri stopnje revolucije (1789–91, 1792–94, 1794–99) in razcepljenost Francije (mesta in podeželje, kmetje in revolucija); revolucija kot politični in ideološki prevrat, nesposobnost revolucije, da bi v kratkem času spremenila družbeno-gospodarske odnose, navade in miselnost ljudi; kratkotrajna zmaga in nato poraz nasilja in revolucijskih ideologij.

Napoleon, prevlada politične ekspanzivne pragmatike in kaj je od revolucije (v napoleonski Franciji) sploh ostalo.

Revolucija in Evropa: nova ideja nacije; nova ideja laične in centralizirane uradniške države; pristaši in nasprotniki francoske revolucije. Napoleonske vojne in njihov pomen (sumaren in sintetičen prikaz); spremembe meja. Odmev francoske revolucije v Avstriji; slovenski prostor v času francoske revolucije in napoleonskih vojn (kratek opis mest, podeželja, duhovne in kulturne klime); Propad Beneške in Dubrovniške republike, Ilirske province.

Rezultat in posledice francoske revolucije in napoleonskih vojn v Franciji in Evropi; pomeni obdobje od 1789 do 1815 že začetek novega meščansko kapitalističnega reda ali ga le napoveduje? (Primer francoske revolucije kaže, da v družbeno gospodarskih in kulturno zgodovinskih procesih ni absolutnih mejnikov in prelomov).

3. letnik (70 ur)

1. Evropa in svet 1815:*

Znani in neznani svet; nova in stara Evropa; Rusija med Azijo in Evropo. Habsburška monarhija; Slovenci in južnoslovanski prostor (sintetičen prikaz ob zemljevidu).

Politična in mednarodna utrditev ZDA; težnje po neodvisnosti v Latinski Ameriki in nastanek latinsko-ameriških držav. Azija in Afrika (znana in neznana).

2. Med revolucijo in legitimizmom:

Dunajski kongres in njegove težnje: popolni povratek v stari red ni več mogoč; stare dinastije se vrnejo, a nekatere pridobitve revolucije in napoleonske dobe ostanejo: novi evropski politični zemljevid in odprta vprašanja (Italija, Nemčija, Poljska).

Družbeno gospodarski razvoj teče dalje: napredovanje industrializacije v Angliji, nova tehnična odkritja, postopno širjenje industrializacije v Evropo.

Podeželje: razlike v položaju kmetijskega prebivalstva (sumarno); mesta in meščanstvo v prvi polovici 19. stoletja; nastajanje industrijskega delavstva in prva delavsko-meščanska nasprotja. Spremembe v standardu, rast števila prebivalstva, daljšanje življenjskega obdobja in boljše pre-

* Zaradi natrpanosti programa za 2. letnik bi kazalo po mnenju nekaterih učiteljev obravnavo ameriške osvobodilne vojne, francoske revolucije in napoleonskih vojn premakniti v 3. letnik in z njimi začeti pouk v 3. razredu. Sestavljalci programa puščamo to vprašanje zaenkrat še odprto, končno odločitev o tem pa je seveda mogoče prepustiti tudi učitelju.

rambene higienske razmere. Številčna rast družine, spremembe v družinskih razmerjih (v delih zahodne Evrope že od druge polovice 18. stoletja dalje), večja čustvena povezanost družinskih članov; položaj ženske.

Izobraževanje: šolstvo in uveljavitev adolescence kot posebnega življenjskega obdobja (primerjalno s poudarkom razlik po posameznih delih Evrope).

2.1. Avstrija in slovenski svet v času 1815 do 1848

Začetki industrializacije in družbeno-mentalitetne spremembe; Kmet na Slovenskem; meščan na Slovenskem; nemško in italijansko-slovenska razmerja, slovenski jezik, državna, pokrajinska in narodna zavest.

2.2. Napredek komunikacijskih povezav

Prva polovica 19. stoletja ni čas zastoja: železnice, začetek telegrafa, tisk in pomen notranjega povezovanja držav in evropskega prostora. Širjenje obzorja, preraščanje lokalnoregionalnih trgov in oblikovanje državno nacionalnih trgov (poudarimo razlike med posameznimi evropskimi regijami in državami ter razloge za počasnejše uveljavljanje teh procesov v Srednji in Vzhodni Evropi).

Industrijsko-gospodarsko prvenstvo Velike Britanije, njena trgovsko-pomorska premoč, širjenje angleškega gospodarskega in političnega vpliva izven Evrope (Indija, Kitajska, Južna Amerika).

2.3. Narodno integracijski procesi

Nacionalna zavest in nacionalna gibanja. Narodi v Avstriji: Čehi, Hrvati, Slovenci, Srbi. Srbi in drugi južni Slovani v osmanski državi.

2.4. Politična in kulturna raznolikost Evrope 1830–1848

Boj med legitimizmom in liberalizmom; sredozemske revolucije 1820 in revolucije v Evropi 1830.

Politična raznolikost Evrope 1830–1848: Velika Britanija, Francija, Nemčija in Avstrija, Italija, Rusija, Turčija in Balkan (sumaren in primerjalen prikaz).

Kulturno zgodovinske razmere: duhovno vzdušje, vpliv Cerkev; britanski utilitarizem; romantika in »blidermajerska samozadostnost«
južno nemškega in avstrijskega malomeščanstva.

3. Revolucije 1848 – rezultat nakopičenih protislovij:

Narava revolucij (spontanost, liberalno-demokratska politična usmeritev, narodno združevalne in osvobodilne težnje).

Revolucija v: Franciji, Nemčiji, Italiji. Habsburška monarhija in Slovenci 1848, odprava absolutizma in fevdalizma v Avstriji. Oblikovanje političnih programov pri Čehih, Hrvatih, Italijanih, Nemcih, Madžarih, Slovencih in Srbih.

3.1. Leto 1849 in rezultati revolucij

Dosežki revolucij. Države, ki se jih revolucija ne dotakne: Velika Britanija, ZDA, Rusija. Konec obdobja revolucij v začetku druge polovice 19. stoletja in začetek nove dobe.

3.2. Gospodarski vzpon v petdesetih letih 19. stoletja

Druga faza industrializacije: povezovanje Evrope in sveta, evropski Vzhod in Zahod, evropski Sever in Jug; »v 80 dneh okoli sveta«; industrializacija in železnice v Evropi, habsburški monarhiji in slovenskih pokrajinah. Odpiranje trgovskih poti proti Carigradu in porast zanimanja za Balkan (s kratkim prikazom krimske vojne).

Nova podoba podeželja; nova podoba mest, spremembe v urbanizmu (primer Pariz). Postopno nastajanje potrošniške družbe (mestni trgovski centri z vse bolj raznoliko ponudbo, prodiranje industrijskega in široki potrošnji namenjenega blaga na podeželje: čaj, kava, tobak, moda).

Meščanstvo: razslojenost, nastajanje podjetniško-menedžerskega sloja; strokovna in poklicna diferenciacija izobraženstva, svobodni poklici, uradniki; nižji mestni sloji, mestna revščina, industrijski proletariat.

Migracije delovne sile: odseljevanje s podeželja v mesta, rast zahodno in srednje evropskih mest: London in Manchester, Pariz in Berlin, Dunaj in Ljubljana (primerjava mest med seboj in z rastjo mest v vzhodni Evropi).

3.3. Med absolutizmom in demokracijo v času 1850–1870

Neoabsolutizem (Avstrija); avtoritarizem (Francija, Prusija); parlamentarizem (Velika Britanija). Nastajanje modernih strank, nova vloga časopisja pri oblikovanju »javnega mnenja«.

Cerkev in država. Ideološke polarizacije: konservativizem; liberalizem; socializem; darwinizem, optimizem.

Moderni nacionalizem: nacionalna država (modeli: Francija, Nemčija) in večnacionalna država (modeli: Habsburška monarhija, Rusija, Turčija), problem večetničnosti (Velika Britanija, Francija, Belgija, Španija).

Združitev Italije in Nemčije ter iskanje novega evropskega ravnotežja. Pariška komuna – poskus uresničitve (malo)meščanskih predstav o demokraciji. Francosko-nemške napetosti in premik mednarodnega evropskega težišča iz Pariza v Berlin.

Avstrija: počasnejši napredek; prehod iz neoabsolutizma v parlamentarno dobo, organizacija države po letu 1861, dualizem. Slovensko narodno politično organiziranje v šestdesetih in sedemdesetih letih, napredujoča nacionalna polarizacija.

Jugovzhodna Evropa – Balkan, Vzhodno vprašanje in južni Slovani.

4. Vprašanje o mejah razvoja – konec velikih iluzij:

Gospodarska kriza 1873: poglobljanje krize na podeželju; prevlada velike industrije in trgovine.

Kolonialna politika zahodno evropskih držav: nadaljevanje evropske ekspanzije in oblikovanje svetovnega tržišča; neevropsko blago na evropskih tržiščih in problem konkurence. Zaton liberalne ekonomske politike, izseljevanje preko oceana;

Postopno upadanje pomorske in svetovne gospodarske nadmoči Velike Britanije. ZDA po secesijski vojni. Rusija po odpravi tlačanstva. Japonska – nov dejavnik v Jugovzhodni Aziji. Boj za kolonije (tržišča, surovine, profit) in njegovo preraščanje v boj za politično delitev sveta in premoč v Evropi.

4.1. Nova politična podoba Evrope po letu 1870

Uveljavljanje parlamentarne demokracije in problem volilne pravice; kriza konservativizma, kriza liberalizma, mednarodnega socializma. Iskanje novih ideoloških konceptov in boj za volilce ter v tem smislu agresivnejša narava nacionalističnih in socialnopolitičnih ideologij; konservativni nacionalizem, rasizem, antisemitizem; nestrpnost, nacionalni, rasni in ideološki ekskluzivizem – predhodniki totalitarnih ideologij 20. stoletja. Pomen vključevanja vseh slojev prebivalstva v politiko.

Kulturna in socialna nasprotja v Evropi in svetu.

4.2. Slovenci v Avstriji po letu 1870

Srednja Evropa in Avstrija zaostajata v primerjavi z zahodnoevropskim razvojem. Slovenci v tem obdobju: slovenski kmet, slovensko meščanstvo, slovenski izobraženec; slovenski študentje na Dunaju, Gradcu in v Pragi; duhovno in miselno obzorje slovenskega človeka. Zaostrovanje nacionalnih odnosov: germanizacija, a tudi slovenizacija osrednjega slovenskega teritorija na drugi strani. Razlike v življenju med avstrijsko in ogrsko polovico monarhije; položaj Hrvatov.

Oblikovanje »moderne Srbije«: vzhodno vprašanje, Balkan kot sod smodnika, a tudi most na bližnji vzhod.

4.3. Evropa in svet »fin de siècle«

Zmagoslavje in kriza meščanskega optimizma. Vse večje socialne napetosti, migracije. Nazorske in ideološke zadrege ob koncu 19. stoletja; nova pota filozofije (Nietzsche) in znanosti, odkrivanje človekove psihe in podzavednega (psihoanaliza); literatura in umetnost; vprašanje emancipacije žensk.

Naraščanje vpliva množičnih medijev; nova vloga množice, njena problematizacija.

Evropa ni več center sveta: začetek krize evropske samozagledanosti in superiornosti; vzpon ZDA, velika selitev preko Atlantika. Vzpon Japonske. Rusko-japonska vojna, začetek vključevanja diplomacije v razreševanje kriznih žarišč.

5. Vse bližje svetovni vojni:

Boj za vpliv v svetu: zaostritev meddržavnih nacionalnih konfliktov; boj za vpliv v Evropi, na bližnjem Vzhodu in v Afriki (Libija, Maroko). Mednarodna zaveznitva – nove mednarodne interesne zveze; krizna žarišča (poudarek na balkanski krizi in vključenosti Avstro-Ogrske).

5.1. Slovenci pred prvo svetovno vojno

Stalni zaostanek za Evropo; kriza kmeta in šibkost meščana; Dunaj »fin de siècle« in nacionalne kulture. Spremembe v življenju kmeta, vsakdanjiku meščana, podobi mest in podeželja v času 1850–1910.

Slovenski odnos do Avstrije in njenega obstoja: nacionalna in državna zavest Slovencev, Slovenci in Nemci, Slovenci in Italijani, kdo so nosilci nacionalne zavesti. »Slovanstvo« in »jugoslovanstvo« pred prvo svetovno vojno; habsburška monarhija je za zahodno Evropo porok evropskega ravnotežja.

4. letnik (70 ur)

1. Prva svetovna vojna:

Razdeljenost Evrope v dva bloka – centralne sile in antanta; iskra iz Sarajeva, medsebojne vojne napovedi in začetne vojaške operacije. Polom pacifizma in delavskega internacionalizma, stališče evropske levice do vojne.

Iluzija o hitrem koncu vojne: oris vojnih operacij do leta 1915 (sumaren oris ob zemljevidu); novodobno orožje, namenjeno množičnemu uničevanju ljudi; gibljivo začetno vojskovanje zamenja pozicijska vojna. Balkan v vojni. Leto 1915 in vstop Italije v vojno; soška fronta.

1.2. Življenje v Evropi med vojno

Totalizacija vojne; prilagajanje gospodarstva vojnim razmeram; vojaki in civili v vojni (umiranje v strelskih jarkih, v rovih pri Verdunu in na Karpatih; pomanjkanje, lakota in boleznii v zaledju). Evropska mesta in podeželje – ženske in otroci kot nadomestna delovna sila.

Širjenje vojne na kopnem in na morju 1916–17, vstop ZDA v vojno. Vojna v Aziji in Afriki (ob zemljevidu prikaz glavnih področij konfrontacij). Slovenci in politične razmere v Avstroogrski do leta 1917.

1.3. Revolucionarno vrenje v Rusiji

Socialna in kulturno-zgodovinska slika Rusije pred februarско revolucijo (sumaren prikaz); Rusija vre, februarška revolucija v Rusiji; Rusija ostaja v vojni; kratkotrajna vlada meščanstva. Radikalizacija boljševiških stališč, boljševiški vzpon na oblast; mirovna gesla oktobrske revolucije, pogajanja v Brest Litovsku.

1.4. Wilsonove točke in spremembe v razmerju sil leta 1918

Usoda Avstroogrske; Slovenci in Hrvatje v letih 1917/18; majniško gibanje in njegove jugoslovanske predstave; hiter konec vojne prehititi pričakovanja, premirje in razpad Avstroogrske. Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov in njena narava. Nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Mirovna pogajanja in pariška mirovna konferenca: temeljni problemi; nove države in nove meje – novi zemljevid Evrope; ustanovitev Društva narodov.

Rezultati vojne: vprašanje krivde za vojno; velika vojna kot nova bivanjsko-duhovna izkušnja in udarec zahodnemu zaupanju v napredek in moč človeškega razuma, svet po letu 1918 ni več svet izpred leta 1914. Literarne (Hemingway, Remarque, Prežihov Voranc) in druge umetniške upodobitve grozljive vojne izkušnje.

Nova razmerja sil v svetu – konec evropske nadvlade.

2. Versailleska Evropa, Evropa »narodov« in Evropa ravnotežja:

Stara in nova konfliktna žarišča. Nastanek Avstrije in oblikovanje jugoslovansko-avstrijske meje; Slovenci v boju za etnične meje; ozemeljske težnje Italije in jugoslovansko-italijanska meja po prvi svetovni vojni; jugoslovanske meje z ostalimi sosednjimi državami.

Problem francosko-nemške razmejitev. Povojna Čehoslovaška, Romunija, Finska, Madžarska, Poljska, Rusija; Baltiške države.

2.1. Povojni evropski »nered« in iluzije o evropski revoluciji

Ruska neznanka in zaostrovanje razmer v Rusiji; državljanska vojna, revolucionarni ukrepi, nacionalno vprašanje; postopno odstranjevanje boljševiških nasprotnikov, Tretja internacionala.

Revolucija v Nemčiji in na Madžarskem; ali so bile realne možnosti za revolucioniranje Zahodne Evrope?

Problemi novo nastale turške republike (problem meja, odnos z Grčijo, notranji problemi).

3. Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev:

Kraljevina SHS v Evropi in na njenem obrobju: kulturno-zgodovinske, verske, socialne, gospodarske in politične razlike nove države; sestava prebivalstva, mesta in podeželje. Tri prestolnice: Beograd, Ljubljana, Zagreb in njihov utrip.

Na poti k ustavi: en ali trije narodi, centralizem in federalizem; položaj Albancev, Make-doncev, Muslimanov in manjšin; Vidovdanska ustava – vzrok za konflikt. Strankarsko življenje in strankarska razcepljenost kot odsev družbeno-politične raznolikosti.

Slovenci v Kraljevini SHS: gospodarstvo, politične razmere; šolstvo, univerza, kulturne ustanove.

4. Iskanje novega ravnotežja v Evropi in v svetu:

Rusija: konec državljanske vojne, obračun v Kronstadtu in utrditev boljševiške oblasti; nova ekonomska politika, začetek (boljševiško-socialističnega) totalitarizma.

Države meščansko-demokratskega evropskega reda. Nacionalizem in kosmopolitizem. Musolini in vzpon fašizma v Italiji; Hitler in nastanek nacionalsocializma.

Izvenevropski svet po prvi svetovni vojni (sumarni prikaz temeljnih problemov ob zemljevidu).

4.1. Leta upanja 1924–1929

Nov gospodarski vzpon: nadaljna rast industrije; modernizacija kmetijstva, prehrabena industrija; meščanstvo dvajsetih let; vse večja povezanost in odvisnost gospodarskih razmer v Evropi z razmerami v Ameriki in ostalem svetu.

Povečevanje vloge in pomena komunikacijskih sredstev, novih medijev (radio, film); širjenje obzorja; nove oblike družbenega življenja, množični značaj športa.

Prizadevanja za ohranjanje evropskega in svetovnega miru: vloga Društva narodov; poskus reševanja nemških gospodarskih težav. Notranja nestabilnost v Nemčiji in Franciji; utrjevanje fašizma v Italiji; stabilnost Velike Britanije, Srednja Evropa in Mala antanta. Vzpon Japonske; Kitajska med vojnama; Latinska Amerika.

Hrvatsko-srbska polarizacija v Jugoslaviji in Slovenci.

4.2. Svetovna gospodarska kriza 1929

Polom in pretres v svetovnem gospodarstvu, brezposelnost in socialno-politične posledice krize.

Postopno oživljanje in različna dinamika ponovne gospodarske rasti v Evropi po letu 1932; širjenje avtomobilizma; uveljavljanje letalstva v civilnem prometu; podobe evropskih mest (Pariz, London, Berlin, Rim).

Umetnost v dvajsetih in tridesetih letih: meščanska kultura, delavska kultura. Znanost. Vera, Cerkve in država.

4.3. Nadaljevanje politično-ideoloških zaostritev in polarizacij

Kolektivizacija in vzpon Stalina v Sovjetski zvezi; utrditev stalinizma. Nestrpnost in ekskluzivizem v mednarodnem delavskem gibanju (komunisti in socialisti); nemoč mednarodnega delavskega gibanja in njegova razcepljenost.

Utrjevanje fašizma v Italiji; poraz demokracije v Nemčiji; zmaga nacizma v Nemčiji, Hitler kot kancler in bistvene značilnosti nacionalsocializma. Rast ekskluzivnega konservativizma in simpatizerji fašizma (v Franciji, na Portugalskem, Španiji . . .); desnica v srednji Evropi; nemoč meščanskih demokracij.

Kraljeva diktatura in jugoslovanski unitarizem; avtonomistična gibanja v Jugoslaviji; nemoč in razcepljenost leve in desne v Jugoslaviji sredi tridesetih let. Slovenci v prvi polovici tridesetih let.

4.4. Razcepljenost Evrope in sveta sredi tridesetih let

Nemške in italijanske teritorialne zahteve. Društvo narodov in evropski pacifizem. Zakasneli pojav Ljudske fronte.

Državljska vojna v Španiji (med revolucijo in obrambo meščanske demokracije); španska državljanska vojna v očeh evropske demokratske javnosti; sovjetska politika v Španiji.

4.5. Jugoslavija v drugi polovici tridesetih let

Poskus gospodarske in politične konsolidacije v času Stojadinovičeve vlade; moč in nemoč centralizma.

Ljudska fronta in levica; razhajanja v levici ob vprašanju razmer v Sovjetski zvezi; meščanske stranke in desnica na Slovenskem (postopno oblikovanje blokov, ki se bodo spopadli med drugo svetovno vojno).

Hrvaško vprašanje in Banovina Hrvaška; delitev bosansko-hercegovega ozemlja; hrvaško-srbska nasprotja. Zunanja politika Jugoslavije med vojnama.

Revijalno in kulturno življenje na Slovenskem v drugi polovici tridesetih let. Slovenci v Italiji in prvi avstrijski republiki.

5. Neizbežnost vojne:

Vojni nasproti; povezovanje fašističnih držav, njihove kršitve versajskega miru (zasedbe tujih ozemelj); anšlus in meje nemškega rajha na Karavankah; München in vprašanje Čehoslovaške; Poljska in poljsko-nemški mejni konflikti; posledice politike popuščanja in nemoči zahodne diplomacije.

Sovjetsko-nemški pakt, nemško-sovjetska razdelitev Poljske, posledice sovjetsko-nemškega pakta za mednarodno delavsko gibanje.

Svet in Jugoslavija ob začetku druge svetovne vojne – kakšno je bilo pred drugo svetovno vojno vedenje prebivalstva o razmerah v Italiji, Nemčiji in o razmerah v Sovjetski zvezi?

6. Druga svetovna vojna:

Vojna v Evropi, nemška in italijanska ekspanzija; Sovjetska zveza kot nemški zaveznik (osvojitve baltičskih držav in vojna proti Finski). Nemška vojna proti evropskemu Zahodu, nevtralne države, srednje-evropska nihanja. ZDA in Japonska. Jugoslavija v letu 1941; začetek vojne. Nemško-italijanska ekspanzija v letu 1941; napad na Sovjetsko zvezo.

6.1. Evropa med odporom in kolaboracijo

Odpor in kolaboracija – Francija, Norveška, Nizozemska, Belgija. Razmere v Jugoslaviji, okupacija (nastanek Neodvisne države Hrvatske); jugoslovanska vlada v izgnanstvu. Razmejitev okupacijskih con in razlike v nemškem in italijanskem okupacijskem režimu; neodločnost slovenskega meščanstva in slovenskih meščanskih strank; nastanek Osvobodilne fronte.

6.2. Potek vojne do leta 1943

Različnost razmer v posameznih okupiranih državah; Vichyska Francija. Težave Sovjetske zveze (posledice stalinizma); anglo-ameriško-sovjetsko zavezništvo, proti fašistična koalicija.

Razmere v Jugoslaviji: razhod četnikov in partizanov v Srbiji, nacionalna obračunavanja v Neodvisni državi Hrvatski.

Osvobodilni boj na Slovenskem: neizprosni pritisk v nemških zasedbenih področjih in začetki odpora; razmere v Ljubljanski pokrajini – ob oblikovanju odpora se nadaljuje in raste ideološko-politična polarizacija v mestih in na podeželju, (ki se je začela v predvojnem obdobju); stališče meščanskih strank do oboroženega odpora; dejanske meje in konflikti v vsakdanjem življenju.

Notranja organizacija Osvobodilne fronte, odnosi med ustanovnimi skupinami; socialna sestava prvih partizanskih čet.

6.3. Preobrat v vojnem dogajanju 1942/43

Potek vojnih operacij v Evropi, Afriki in na Daljnem vzhodu (sumaren pregled), bitke, ki so pomenile preobrat (Stalingrad, El Alamein, Midway).

Potek vojnih operacij v Jugoslaviji in zaostrovanje državljankega spopada; osnivanje AVNOJ, zasedanje v Bihaču in Jajcu; odnos med jugoslovanskim in slovenskim narodno-osvobodilnim gibanjem.

Nasprotja v Osvobodilni fronti, Dolomitska izjava, prevlada komunistov in njihova vse večja nespravljivost, (kar ni le slovenski, ampak jugoslovanski in evropski pojav); posledice tega za razmere na »terenu« (upoštevanje razlik po pokrajinah).

Bratomorni spopad v Sloveniji, komunistične likvidacije, vaške straže.

6.4. Kapitulacija Italije in njene posledice

Kapitulacija Italije, bitka za Italijo; italijanski odpor proti nemški zasedbi.

Razmere v Jugoslaviji in na Slovenskem po kapitulaciji Italije; patriotizem, nacionalizem, antifašizem. Življenje v Ljubljani, Mariboru in drugih (poljubno izbranih) slovenskih mestih v letih 1943/44; Primorska in Trst.

Boj za preživetje in boj za ideološko-politične cilje; Rupnikova Ljubljanska pokrajina; organizacija osvobojenega ozemlja.

Kultura, umetnost, izdajateljska dejavnost, časopisje; šolstvo med vojno.

6.5. Komunistična partija osredotoča oblast v svojih rokah

Odnos zaveznikov do narodnoosvobodilnega gibanja v Jugoslaviji.

Dejanska moč komunistov in njihove socialne ideologije; avnojska načela in njihovo uresničevanje (težnje po centralizaciji, izgrajevanje »ljudske oblasti«, komunistični obračun z nasprotniki); stiki s politično emigracijo v tujini.

6.6. Poraz Nemčije in njenih zaveznic

Potek in sklep vojnih operacij v letih 1944/45 (sumaren prikaz ob zemljevidu). Širjenje sovjetsko-boljševističnega vpliva v Evropi in Aziji.

Dogovarjanje med zahodnimi zavezniki in Sovjetsko zvezo od Jalte do Potsdama; nasprotja med zavezniki v vojni, začetek novega konflikta (ta ima stare korenine) – hladne vojne in delitve Evrope po »železni zavesi«. Posledice atomskega oblaka za Japonsko.

7. Povojna geopolitična slika Evrope in sveta:

Združeni narodi, deklaracija Združenih narodov in njen pomen. Mirovna konferenca, razdelitev Nemčije; nova geopolitična slika.

Privlačna moč komunizma (velika iluzija ima korenine v tridesetih letih); ideološko-politična polarizacija v Zahodni Evropi.

Vprašanje krivde za vojno: Nürnberški proces; notranji obračun v Evropi (Francija proti Franciji, Nizozemska proti Nizozemski, Belgija, Skandinavske države); migracije in preseljevanje manjšin.

Povojna Čehoslovaška, Poljska, Italija, ZDA in Japonska (kratek, sumaren pregled).

7.1. Jugoslavija leta 1945 v luči sporazuma Tito–Šubašić

Razvoj povojne Jugoslavije v komunistično državo: narodnoosvobodilni boj kot boj antifašistično opredeljenega ljudstva in kot zmaga komunistov; vojaško politični položaj ob koncu vojne; upanje v parlamentarno demokracijo in vzpostavitev nove »ljudske« (partijske) oblasti. Obračun z nasprotniki (poboji nasprotnikov brez sodnih procesov) in razne oblike maščevanja (primerjava z zahodno Evropo).

7.2. Hladna vojna – njene korenine so v drugi svetovni vojni

Ameriška pomoč zahodni Evropi (Marshallov plan). Sovjetska zveza kot ideal in kot katastrofalna deziluzija; kaj Evropa in svet veta o njej v letih 1948 do 1951. Zaostrovanje ideološke polarizacije, železna zavesa in nastajanje blokov.

Razvoj v Aziji – Kitajska; Bližnji vzhod in nastanek Izraela.

Širjenje komunizma v vzhodni Evropi (Čehoslovaška . . .). Nastanek dveh nemških držav, vojaških zvez NATO in Varšavskega pakta. Sovjetska zveza postane atomska sila (eksplozija prve sovjetske atomske bombe, julij 1949); poizkusi s hidrogenskimi bombami; začetek stalne nevarnosti jedrskega spopada katastrofalnih razsežnosti.

7.3. Povojna Jugoslavija gradi nov družbeno-politični sistem

Povojne gospodarske in družbene razmere: veliki optimizem in dejanska stvarnost; ustava in nacionalno vprašanje; obračunavanje s političnimi nasprotniki (procesi proti meščanskim demokratom, obračunavanje s komunisti iz lastnih vrst – dachauski procesi).

Titove in jugoslovanske ambicije po širitvi jugoslovanskega komunističnega vpliva v Grčijo, Albanijo, Bolgarijo, vendar istočasna privrženost sovjetskim vzorom (kolektivizacija); leto 1948 – prelom s Sovjetsko zvezo in informbirojska kriza; izolacija Jugoslavije; groba notranja diferenciacija, Goli otok.

7.4. Svet v petdesetih letih

Poglabljanje svetovnih nasprotij in naraščanje proti komunističnega vzdušja na Zahodu; korejska vojna. Stalinova smrt in boj za njegovo dediščino, vprašanje destalinizacije; opozicija (znotraj in izven komunistične partije) v vzhodno-evropskih komunističnih državah; množični odpori sovjetizaciji (Berlin 1953, Madžarska in Poljska 1956).

Povojna Kitajska. Izrael in arabske države; tretji svet. Poskus obnovitve francoske oblasti v Indokini, začetki boja za samostojni Vietnam. Težnje ZDA po svetovni dominaciji (mccartizem) razočaranje mlade generacije.

Kultura in umetnost petdesetih let; ameriški način življenja vse močneje vpliva na življenje v Zahodni Evropi. Dosežki vesoljske tehnike (prvi umetni satelit – *SPUTNIK*, 1957); začetek tekmovanja v prodiranju v vesolje; novo obdobje v zračnem prometu. Pojav in vpliv novega množičnega medija – televizija.

7.5. Jugoslavija v petdesetih letih

Iskanje novega družbenopolitičnega modela po prelomu s Sovjetsko zvezo: samoupravljanje in komunistična država; centralizem in federalizem (prvi znaki oživljanja nacionalnih nasprotij); opozicija, spor z Djilasom.

Gospodarski in družbeni razvoj (industrializacija in destrukcija kmetijstva, urbanizacija in modernizacija mest). Odpiranje in obračanje Jugoslavije v svet.

Umetnost in kulturno življenje; razprave o socialistični umetnosti; pojav kritično-opozicijskih revij.

7.6. Evropa in svet od začetka šestdesetih let

Zahodna Evropa na začetku poti v evropsko integracijo. Zaostritev odnosov med ZDA in Sovjetsko zvezo (berlinski zid, kubanska kriza).

Dekolonializacija; poglobljanje nasprotij med razvitim in nerazvitim svetom, med vzhodnim in zahodnim blokom; Tretji svet in neuvrščenenost kot iskanje alternativne poti med blokoma.

ZDA: rasizem – vprašanje dejanske enakopravnosti črncev in Indijancev (Martin Luther-King). Nemirne ameriške in evropske univerze; rast intelektualne študentske opozicije; leto 1968 v Evropi in ZDA (študentski nemiri, »otroci cvetja« rock in upor mlade generacije).

Okupacija Čehoslovaške in poslednji poizkus »homogenizacije« vzhodno evropskega komunizma.

7.7. Jugoslavija v šestdesetih letih

Nadaljevanje liberalizacije in zaostrovanje notranjih protislovij v začetku šestdesetih let: ustava leta 1963, nasprotja med federacijo in republikami, kritična inteligenca; Brionski plenum in obračun z Rankovičem, postopna demokratizacija in revolt leta 1968.

Gospodarska reforma leta 1965: značilnosti reforme, brezposelnost in odhajanje na delo v tujino; rast potrošništva, rast standarda in revščine; odpiranje meja.

Nacionalne in socialne polarizacije v Jugoslaviji 1986–1972: zamujena priložnost za globljo reformo, poskus obnovitve partijske države; dvojnost sistema po letu 1974 (decentralizirana-samoupravna Jugoslavija in vladajoča Zveza komunistov).

7.8. Osnovne poteze razvoja v sedemdesetih in osemdesetih letih

Ameriški izziv, integracija Evrope in njene težave. Krepitev Zahodne Nemčije in vzpon Japonske. Kriza Vzhodnega bloka in komunizma, Sovjetska zveza ne more več obvladovati vzhodne Evrope (opozicija na Madžarskem, Poljskem, Vzhodni Nemčiji).

Gorbačov, glasnost in perestrojka, padec berlinskega zidu in združitve Nemčije; zlom komunizma v vzhodno-evropskih državah (Romunija, Poljska, Čehoslovaška, Bolgarija, Albanija).

7.9. Jugoslavija po Titu in njen razpad

Jugoslavija po letu 1980: gospodarska, družbena in politična kriza, demonstracije na Kosovu 1981 – znak zaostrovanja se nacionalne polarizacije; zadolženost Jugoslavije, poskus obvladovanja krize s težnjo po novi centralizaciji. Zahteve in nasprotja po reviziji ustave iz leta 1974.

Poskusi centralizacije šolstva, znanosti in kulture ter slovensko-hrvaško nasprotovanje; razpad jugoslovanske pisateljske organizacije zaradi zaostrenih političnih razhajanj.

Memorandum srbske akademije, nemirno Kosovo, odprava avtonomije v Vojvodini in na Kosovu. Slovenske zahteve po konfederalizmu (slovenski izobraženci in 57. številka Nove revije, načrt slovenskih pisateljev za novo ustavo).

Oblikovanje slovensko-hrvaškega konfederativnega (v zahodnem delu) in centralistično usmerjenega bloka (v vzhodnem delu Jugoslavije); vojaški poseg na Kosovo; neuspeli poskus Markovičevih reform; kronologija razpadanja Jugoslavije 1989–1991. Osamosvojitve Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Makedonije.

8. Sodobni svet in njegova protislovja:

Protislovja: sever-jug, vzhod-zahod, bogati-revni, lačni-siti; onesnaženo okolje (problem odpadkov, prenaseljenost planeta).

Moč tehnologije, vseobsegujoča moč sodobne države, moč manipulacije. V kolikšni meri je sodobni svet povezan s preteklostjo? Je res mogoče govoriti o koncu zgodovine? Sodobni svet živi mnogo bolj povezan s preteklostjo kot se to zdi na prvi pogled, kar med drugim kažejo prav nasprotja na področjih nekdanje Jugoslavije in Sovjetske zveze ter v državah Srednje Evrope.

III. POGOJI ZA URESNIČEVANJE UČNEGA NAČRTA

1. Vrsta in stopnja strokovne izobrazbe učiteljev

Učitelj, ki poučuje zgodovino po tem učnem načrtu mora imeti:

- visoko izobrazbo iz zgodovine kot samostojne pedagoške študijske smeri,
- visoko izobrazbo iz zgodovine kot A študijske skupine,
- oz. je lahko diplomirani zgodovinar, če si pridobi pedagoško-andragoško izobrazbo.

2. Materialni pogoji

Namenska učilnica za pouk zgodovine, opremljena z AV sredstvi, stenskimi zemljevidi in drugimi učili.